

elegija kraj obrisu nedorečenih

Onda kada shvatimo da je pejsaž
Kog gledasmo ko hrt što trag ne sazna
O glasovi skrivi, onda čemo
Zavesu spustiti, Nekud kuda vodi
Onaj do srca zaobljeni šum
Li ogledalo na kome ljubavna čama
Labudova zaspala.

Eto pozornice.
Ko dekor zari naša ljubav što daje
Povod za potsmeš onima koje volosmo.
O nikada ne začu ona sebe,
A dok stajamo i gledasmo put neba
Put predela izgubljenih, čudesne
Magle skupiše se u svemu.
Daleka milosti!
I pruži ruku, Zima buktii
Potonjim nekim hukom.

Evo scena traje.
Samo loša to je gluma njih
Što sebe da zaborave ne mogu,
Svih koji da se ne osvrnu dodjoše.
Pa u čemu bi greška onda?
Svoj tekst kazah, on bi od imena
Nekoliko, o ogledalo na tebi
Svoju čamu videh, kako prohuja
Ko likovi ljubljeni, Senke su između
Naših žudi. Samo one.
Jer tišinu kako da shvatim ovu
Kad komad se završi
i nedogled žudjeni kao ptica začuta.

I kakvu bi onda da traže mogli uspavanku?
Svi oni na isti što su način
Odigrali svoje role. Možda će da
Sede dugo u jesenjim vrhovima
Zamišljeni, zalutali u mir neshvatljiv.
Jer i ako čelo ozari neko
Do duge se dosegnuti neće.
O loša to je gluma!
Jer u tom komadu
Oni dugo o sebi brbljahu
A kao i ja, drugog odigrava.

Velimir LUKIĆ

PLODOVI ZRENJA

(makedonska proza 1958 god.)

Dva romana, dve novele i veći broj zbirki pripovedaka, to je ukupno književni bilans godine koja je ostala za nama. Ako uzmemo u obzir da ovi dana izlazi iz štampe i roman »Mesečar« Slavka Janevskog i »Osamljeni« Srba Ivanovskog, tada nam zaista ne ostaje ništa drugo već da konstatujemo da makedonska prozna produkcija uopšte ne zaostaje za poezijom, a u poslednje vreme orijentujući se sve više ka većim proznim formata kao romanu i noveli obavezuje nas da verujemo da je makedonska književnost sa uspehom položila veliku maturu svoje zrelosti, kao što duhovito Dušan Matić označava sve češće pojavljivanje romana u jednoj književnosti.

Nemamo nameru ni mogućnosti da podijemo tragovima svih oscilacija i vibriranja, svih neizbežnih padova i dostignuća kroz koje se radjala makedonska književnost, iako bi ovo bilo i interesantno i potrebno, naročito kad smo sebi postavili cilj: pregled makedonske književnosti i to u toku godine koja je donela veći broj prozih dela.

Ovoga puta napomenućemo samo da su dominantne karakteristike makedonske književnosti i njenog izrastanja bili i ostaju ozbiljni i odvažni koraci koji ovdavši nisu ni nesigurni, ni početnički. Na ovaj zaključak navodi nas ne samo ono što je ostalo za nama, već i ovih 1500 stranica proznog teksta, ova široka

panorama najrazličitijih događaja i motiva osvetljenih iz nekoliko aspekata i transparentnih sa različitim intenzitetima umetničkog doživljavanja, zato što i najpovršnije sagledavanje umetničkih dela koje je prošla, 1958 godina, priključila opštem fondu makedonske književnosti, ne može a da ne otkrije izvesno koegzistiranje, ako tako uopšte možemo da se izrazimo, prilično disparatnih stremljenja čije se osciliranje kreće od temeljnijeg porranja u psihu savremenog čoveka izraženog jednim kompleksnim i sugestivnim umetničkim tretmanom, pa sve do nepretencioznijih saopštavanja, sećanja i doživljaja gde deskripcija ostaje jedinstveno sredstvo umetničkog izražavanja. Ali baš ova raznovidnost, neuniformisanost, pa ako hoćete i heterogenost, najrazličitijih prilježenja, može samo da nas raduje ukoliko, razume se, stojimo na stacionu da pripadnost ovom ili onom stremljenju samo po sebi ne određuju i kvalitet umetničkog dela. Umetničko delo treba da bude i ostane jedini pokazatelj sopstvenih vrednosti, a njegov ocenjivanje treba da predstavlja direktno »uspjivanje na njegova ramena« kao što je imala običaj da kaže Virdžinija Vulf.

Prema tome nismo u stanju odreći kvalitet, na primer, novele »Kaleš Andja«, samo zbog toga što u njoj susrećemo poznate preokupacije Sialeta Popova i

njegovu želju da ostane veran svom rodnom kraju, nekadašnjem ili sadašnjem Marijovu, njegovim seljacima ili ustanici koji su još u Sesaestom veku podigli Marijovsku bunu. Dužni smo da pozdravimo svaki napor i pokušaj da se književno uobličiti naša prošlost ukoliko slike i poruke koje nam donosi jedno ovakvo delo budu pre svega autentične i doživljene. Ali s druge strane ne možemo da tolerišemo dela koja zastupljaju najosnovnije književne zahteve, koja počinjuju potrebu za rafiniranijim izrazom kao sredstvom elementarnog književnog izražavanja, uključujući ovde i pitanje književnog majstorstva, čak i u bukvalnom smislu ove reči.

Po našem mišljenju ovakva je i novela »Kaleš Andja« pa će se ona, u ovom našem pregledu, naći u redu onih dela koja još nisu uspela da prevaziđu iskonstruisanost i baralnost, ove zaista najniže i najprimitivnije stupnjeve elementarnog književnog izražavanja. Nedostaci o kojima govorimo, na sreću, nisu opšta karakteristika makedonske književnosti. Ako nismo u stanju da tvrdimo da je suptilniji i rafiniraniji tretman njena permanentna oznaka ipak moramo napomenuti da je životna uverljivost i neposrednost sve više prisutna u našim proznim delima. Ovo možemo zapaziti čak i u govim nepretencioznijim noveli »Jedan zaboravljen život« Bogojia Ničeva koja evocira uspomene pečalbara u Americi.

Zato, kad već govorimo o makedonskoj književnosti u prošloj godini, treba konstatovati i prodor u nove tematske regione i istači priliv novih književnih imena koja su doskora bila sa svim nepoznata, a ovih dana debitoraju sa većim proznim tekstovima.

Takav je slučaj s Borisom Višinskim i njegovim romanom »Žedi i senke«, sa novelom Bogojia Ničeva i zбирkom prozih tekstova »Dok topovi pucaju« Ivana Mazova. Ovde bi trebalo istaći i nastup Branka Ilievskog čija nam je zbirka pripovedaka »Pogledaj mojim očima u mene« otkrila još jednog talentovanog pripovedača.

Interesantna po svojoj tematici je i zbirka pripovedaka Blagoja Ivanova: »Noć bez odmora«. Splet neposrednih i upечатljivih doživljaja koji govore o nama i o našoj svakidašnjici, oformljenih nenametljivo i sa izrazito apostrofiranim humanizmom u odnosu na manje ili veće grehove mladosti, splet iznjansiranih opservacija o životu malih ljudi i malih stvari, to su relacije u kojima se kreće knjiga pripovedaka Blagoja Ivanova. Ali govoreći o novim delima makedonske književnosti, čini nam se da je naročito potrebno da zabeležimo pojavu romana »Žedi i senke« Borisa Višinskog i to ne samo zato što je u pitanju jedan veći prozni format, već i zbog toga što ovaj roman predstavlja uspeli debi ovog, doskora toliko malo poznatog pripovedača.

U ovom romanu autor je pokušao da oživi nekoliko epizoda iz 1941 godine, uverljivo i neusljudeno da ocrtne nekoliko likova od kojih su neki uobličeni, a drugi samo ovaš obelježni. Slika ovog perioda potpunija je i reljefnija ocrta. Zato smo debi Borisa Višinskog nazvali uspješnim, debijem koji obećava.

Drugi i svakako najznačajniji roman koji se pojavio u toku prošle godine je roman »To je bilo neko« Vlada Maleskog. Produbljeno i sugestivno svedočanstvo o četrnaestonednom maršu makedonskih brigada preko zavejanih planina, nazvanom februarski pohod, u kome dinamičnost fabule nije izneverena u odnosu na psihološki dubinu.

Mogli bismo još dugo da govorimo o ovom romanu, o napornim Maleskog da dočara nepregnutu atmosferu događaja koje opisuje, o jeziku njegovom, to zasada samo čemo napomenuti da je roman »To je bilo neko« jedno od najimpresivnijih dela u makedonskoj književnosti sa temom iz revolucije.

Takav bi ukoliko bio naš utisak o ovom romanu i o makedonskoj prozi u 1958 godini, koja, sagledana u celini, znači još jedan korak dalje u razvoju makedonske književnosti.

Aco ALEKSIEV

SUSRET

Bio je u uniformi i jedini tako obučen, osećao se pomalo neprijatno što nije stigao da se presvuče i da bude kao ostali, na primer sa šarenom kravatom i u tamnom odelu. Major sa zvezdom što se iskri zajedno sa zlatnim širitom. Paleta koja pretstavlja polje samo za sebe. Tako mu je rekao prijatelj sa kojim je pošao. Lepo je to kad se sretno prijatelj iz rata, neplanirano, neočekivano, možda nešto srdatnije nego što se očekivalo, iako je to tako samo prividno. Susret na ulici koji se evno odve završilo, u ambijentu koji nije bio nepoznat majoru, ali ipak odvratno u ovo doba noći kada je naročito izrazita neumerenost i neukusnost onih koje bi ovde, verovatno, svako veće mogao sresti. U drugoj prilici svakako ne bi dozvolio da tako naglo bude odvručen u podzemlje što ga još od ulaza dočekuje smrdljivim dimom koji je bio naplašen iznad stolova. Neočekivano, unutra nije bilo mnogo ljudi i mogli su se smestiti blizu orkestra koji se, svakako davno otvirači svoj uvodni marš, sada odmarao u dremljivom šapatu. Svet za sebe što je naseljen tri metra ispod zemlje, sklonište nad kojim se od bombi trese zgrada, iznad koje se ustremljuju štuke sa fjukom sve jačim, da bi u jednom momentu okrenule liniju svog leta naviše: bele srebrne ptice. Poseban vid baleta, vrtlogav galeb let u nebesko pletivilo. Ne. Ovo je niska tavanica sa zvezdasto obojenim površinama, zamrlom muzikom i muzikantima koji zvaču za jednim stolom blizu podjuma sa obavezanim zastavicama na stalcima — simbolima kolektiva u kojem je violinist »umetnik« koji koristi pauzu za isprobavanje pokretljivosti svojih prstiju, da bi zatim, tobože bravurozno, izvleo tačku, o čemu svedoči izvanredno neprijatna interpretacija praćena nemogućim gestovima. Seli su i major je osetio nekakvu drhtavicu. Dok ga je neko gledao podigao je ruku i dodirnulo ožiljak rane na jednom kraju usta. Ožiljak se jedva poznavao, ali mu je ipak tako mnogo smećalo. Bila je to beznačajnost koju je teško podnosio. Kad bi ga neko malo duže posmatrao činilo mu se da hoće bolje da vidi taj ožiljak koji ga je u tom momentu počinjao peći i crveneti da bi se što bolje ocrtao na licu. Besmislica koja ga je pratila sama mu je pozerala ruku do usta.

Zatim govorili su o prelasku preko Velike Kobile, jer nisu mogli govoriti o nečem drugom od kraja su rata bili razdvojeni i prijatelja je sada sreo kao revizora neke ustanove. Pleme se revizorsko nikad neće iskoreniti, ono za sobom vuče sve nepoznata zastrašivanja: ruke što se igraju sa pepeljarom; prste što lupkaju po taktu muzike, što žele da ispune prazninu između dva razgovora o prelasku preko Velike Kobile, kada su, sa velikim naporom, izvukli tešku »bredu«, koju su kasnije bacili sa jedne stene u provaliju da se izlomi, ništa od nje da ne ostane; da o'krenu ledja pucnjavi koja im se sve glasnije približavala. Jedan trenutak između svih ostalih, danas kratkotrajna. Jedan trenutak između srednambulske angažovanosti oko miraljeza, bez sećanja i sebi, zbog toga kako su mogli, kako su uspeli, kako ih uopšte nije bilo strah od pogibije; prijatelj je govorio da mu se češće čini, danas, kada samo pomisli na neke stvari iz onih vremena, da premire od straha za samoga sebe: deset godina otkako se završio rat, otkako su poslednji put, pre nego što su postali svesni toga, izašli iz ruševina u kojima su bili sklonjeni i pucanjem dočekali vest o njegovom površetku. Posle toga je major (onda poručnik) ostao u armiji, dok se prijatelj oprostio sa svima i oputovao uz puno obećanja da će se i ubuduće, ne samo sećati svih drugova, nego ih češće i posećivati. Obućanja koja su se utopila, rasplnula u danima što su nailazili, da bi ponekad zabolela u grudima kad se intesite tih prošlih dana kojima kraja nisu mogli sagledati. Negad. Kratak kožni kaput, konjičke pantalone i čizme, kačket. Agitatorska odeća ispod koje je i dalje čuvao parabrelum što ga je u nekim arnautskim selima, dok je ležao sam u sobi, čitavo vreme držao otkočena. ne mogavši da zaspri zbog rojenja misli da mu se može nešto desiti.

Govorio je prijatelj o tim danima isto kao o ratnim: sa izvrsnom tugom. Major ga je gledao: kosa mu već pobelela, preordila se. Nema ono vitko telo, ono dugačko surovo lice.

— Jakša! — uzvuknu je za majorom; Jakša, bogati, gde si toliko godina? — rekao je prijatelj kad su se skoro sudarili u ulici. Uhvatio ga pod ruku, uveo unutra i posmatrao ga očigledno zabudjen, očigledno obradovan.

— Tako si lep u uniformi, neka te djavo nosi, oduvek si bio rođen za vojnika, govorio je. Obojica su bili uzbudjeni, nasmehani. Potom je major osetio da osim tog uzbudjenja ništa više ne mogu dati jedan drugom; nekoliko puta mu se dogodilo da oseti kako, susrevši prijatelja, ipak ostaje nem, kao i on, kad prođu prvi moment, prvi dodiri, koji odjedanput, brzo, zaiskre i ugase se.

Tooliko dana dužnosti, obuke u koje se sav utopio. Nijednom nije ni pomislio da bi to moglo biti drukčije. Nije čak hteo ni pomisliti na neku trajniju vezu zbog osvetljivosti na sve služije o njegovoj lepoti, jer bi se tada sećao ožiljka na svom licu. Činilo mu se da je zbog njega duboko u sebe povučen i da mora često da čuti. Da ne bi bio drzak.

— Pa zašto se nisi oženio, brate, pitao je prijatelj. Major je samo slegnuo ramenima. Sada kao da je nešto stariji za to. Kao da je već navikao da ga na nekim mestima uvek dočekuju jedna te ista lica. Ponekad i jedan student, noćna ptica, uvek umornih poluzavorenih očiju koje su se posle ponoći sjedinjavale u zrikav pogled. Dovelu sa ga jednom za njegov sto neki poznanici, i od tog vremena, zagledan u majorovu spomenicu, ponekad upirući prstom u nju, već pijan, pitao ga je da li se oseća srećan zbog toga što je ima. Uobraženo i pokvareno derišće, podvođač nekoliko devojaka što su se skoro uvek motalo oko njega. Mladici je ponekad mislio da je suviše hrabar ako konstatuje da su ovo drugačija vremena i da je on (major) u njima samo jedan od mnogobrojnih umornih heroja. Katkad je majoru dolazilo da udari preko lica ovog studenta koji je i dalje prilazio i intimno ga tapšao po plecima. Ponekad samo, već izveden iz takta, preodio bi mu kroz zube da se čisti i ovaj bi poslušao ustajao i odlazio ničim ne pokazujući da je zbuđen, postidjen ili uvredjen zbog toga.

Skoro nikada nije svlačilo uniformu jer se samo u njoj osećao onim što jeste, baš onakvim kakav jeste. Uvek u tamnozelenoj uniformi, u jednom uglu podzemlja, skoro uvek sam, čitljiu. Primitu su ga kao svog, kaifanskog, sa časom vina ispreb sebe. Sa poznavanjem svih kelnera koji su mu se intimno osmehljivali dočekujući ga, pazeci da ne budu suviše dosadni.

Ušla je grupa muškaraca i dve devojke, vazduh se zatalasao, za tren pokraj njih zamirisa parfem što ga sukneje razvejaše. Cvet bačen u močvaru? To je rekao prijatelj.

— Slušaj, Jakša, čini mi se da si baš tako rekao, zar ne? „Cvet bačen u močvaru.“

Mislio je na onu močvaru, na one trske, na onu groznu podatljivost, mulja i, pazi molim te! — kruptan cvet na površini mutne vode: lotos, zar ne? — Ti si imao smisla za poeziju i rekao odmah ono „Cvet bačen u močvaru, ko li ga je otkinuo, ko li ga je bacio ovamo da mu zaprlja belinu...“